http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-032
DOI: 10.30890/2567-5273.2023-25-04-032

УДК 330. 190.2 :631.6

THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE FORMATION OF THE MODERN ECONOMIC MODEL

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ

Shilo Zh.S. / Шило Ж.С.
k.e.n., as. prof. / к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства та природокористування,
Рівне, Соборна, 11, 33028
National University of Water and Environmental Engineering,
Rivne, Soborna, 11, 33028

Анотація. *У статті проаналізовано сучасний стан та недоліки податкової системи України, показано діалектику податкових змін у державі, визначено принципи та напрями трансформації вітчизняної податкової системи з урахуванням необхідності впровадження реінтеграційної економічної моделі. Автором запропоновані шляхи реформування податкової системи враховуючи економічні перетворення в державі.*

Ключові слова*: економічна модель, система оподаткування, адміністрування податків, трансформація податкової системи України.*

Вступ.

Призначення податкової системи, яка є віддзеркаленням та органічною складовою економічної моделі розвитку країни, полягає не лише у зборі податків і забезпеченні дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а й у сприянні досягненню стратегічної мети розвитку національної економіки.

Сьогодні в Україні спостерігається інший процес: чинна податкова система, що складається із законодавчої, інструктивно-наказової та структурно-інституційної частин, а також практичних інструментів її функціонування, обслуговує модель державно-монополістичного капіталізму, має клановo-олігархічний характер. Ця система підпорядкована інтересам кланових фінансово-корпоративних груп, створюючи їм умови для отримання максимального монопольного прибутку і водночас гальмуючи ринкові трансформації та пригнічуючи розвиток середнього класу як основи моделі народного капіталізму.

Українська система оподаткування має гіпертрофовану фіскально-кримінальну функцію і погано виконує стимулюючу, розподільчу та соціальну функції. Вона не стимулює підприємницьку діяльність і вільну конкуренцію, не сприяє розвитку економіки на інноваційно-інвестиційній основі, не забезпечує зростання добробуту та зниження рівня соціального розшарування населення. Вітчизняна система оподаткування ускладнена, заплутана і суперечлива [1].

Як наслідок, українське суспільство виявилося нездатним виробляти багатство, 65% населення не мають змоги себе прогодувати, 10 млн. осіб потребують житлових субсидій та інших механізмів соціального захисту і підтримки. Для того, щоб стати успішною, конкурентоспроможною країною у світових перегонах в умовах трансформації та інформаційно-технологічної

революції, Україна має кардинально змінити модель свого економічного розвитку, і передусім такої її важливої складової, як система оподаткування.

Фундаментальні та прикладні дослідження, присвячені проблемам оподаткування, містяться в наукових працях багатьох зарубіжних авторів, як-от: Ауербаха А., Калдоар Н., Лаффера А., Масгрейва Г., Сендфорда С., Слемрода Дж та ін. Заслуговують на увагу публікації українських учених Андрущенка В.Л., Василика А.Д., Крисоватого О.І., Крупки М.І., Соколовської О.М., Федосова В.М., Чернявського А.П., Юрія С.І. та ін.

У працях зазначених учених представлено різні аспекти оптимізації оподаткування в Україні. Водночас, модель трансформації податкової системи як цілісного організму в умовах транзитивної економіки України, коли відбувається вибір і становлення конкурентоспроможної моделі економічного розвитку країни, практично не представлено в наукових дослідженнях вітчизняних учених.

Головною метою статті є визначення основних рис української податкової системи та обґрунтування напрямів її трансформації в контексті формування сучасної економічної моделі України.

Основний текст.

Податкова система є інструментом державного регулювання економіки, що дає змогу вилучати на постійній основі певну частку приватних доходів юридичних і фізичних осіб на користь держави, перерозподіляючи таким чином створений у суспільстві продукт.

Саме податкова система є найважливішим механізмом підтримання економічного балансу між інтересами "людина - держава", а зовсім не державний чи місцевий бюджет, не межа малозабезпеченості, не мінімальна ставка заробітної плати, не соціальні виплати та субсидії. Завдання держави полягає в тому, щоб створити таку податкову систему, яка б утримувала баланс інтересів "людина - держава" у стані стабільності, а не конфліктності, і була справедливою.

Формуючи власну систему оподаткування, маємо зважувати на те, що до серпня 1991 р. Україна не була самостійною державою, не мала приватної власності як інституту та не орієнтувалася на розвиток. Щоб Україна була здатна стабільно розвиватися, їй потрібно задіяти всі чинники економічного зростання і насамперед такий, як стимулювання приватної власності за допомогою податкових важелів та інструментів.

Однак, незважаючи на цю, здавалося б, аксіоматичну тезу, в Україні діє близько 20 видів податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, а також майже 2 тис. нормативно-правових актів, що регулюють процес справляння податків та інших грошових вилучень і відрахувань. Крім того, в Україні вкрай складна і непрозора система адміністрування податків. За даними дослідження "Вартість дотримання податкового законодавства в Україні", підготовленого Світовим банком і Міжнародною фінансовою корпорацією, Україна посідає 181-ше місце серед 183-країн світу за рівнем простоти справляння податків [5]. За таких умов будь-які економічні трансформації приречені на поразку.

Нинішня податкова система України налаштована таким чином, щоб вилучити у підприємців і фізичних осіб найманої праці більшу частину їхніх доходів. Тому, щоб вижити в такому несприятливому податковому середовищі, малий і середній бізнес, громадяни змушені вдаватися до ухилення від оподаткування, що стало вже нормою життя. Як наслідок, підприємства стають збитковими або переходять у тіньову сферу діяльності, а громадяни вишукують способи, як приховати свої справжні доходи.

За результатами соціологічного дослідження, проведеного фахівцями Інституту трансформації суспільства, громадяни згодні платити податки, якщо вони не перевищують 10% [3]. Сьогодні ця тенденція не тільки не змінилася, а набула ще більш стійкого вигляду. Таке податкове навантаження є справедливим і може активізувати розвиток підприємництва.

Починаючи з середини 1990-х років на державному рівні розроблялися різні варіанти Податкового кодексу, численні стратегії, концепції, моделі податкової реформи. Вони змінювали одна одну з кожною зміною вищого керівництва держави, але жодна з них не була втілена в життя. Податкові зміни зводилися до окремих нововведень, більшість з яких лише посилювала податковий тиск.

Подібні зміни податкової системи призвели до посилення податкового пресу та експлуатації українського населення. Податок став використовуватися як інструмент економічного і навіть фізичного тиску на громадян України та контролю за підприємцями. Їх позбавили стимулів розвивати бізнес, перетворивши завдяки кримінальним законодавчим актам на злочинців. Система оподаткування в нашій країні є не просто несправедливою - вона є антилюдською, оскільки націлена на вилучення в суб'єктів господарювання не тільки додаткового, а й необхідного продукту [5].

Для зміни ситуації та формування сучасної, конкурентоспроможної економічної моделі України податкову систему, на наш погляд, слід будувати на таких принципах:

1) Трансформуючи податкову систему, потрібно виходити з того, яку частину свого доходу людина здатна віддавати добровільно на утримання державних установ, а не з того, скільки в неї можна відібрати фіскально-силовими методами.
2) Податкова система має ґрунтуватися на тому ключовому положенні, що платити податки повинен споживач, а не виробник.
3) Податкову систему слід орієнтувати на масу надходжень, а не на кількість і розмір податків.
4) Прямих і непрямих податків має бути не більше чотирьох-п'яти, до того ж простих і зрозумілих в адмініструванні.
5) Податкова система має стимулювати капіталотворення, забезпечувати процес розширеного суспільного відтворення.
6) Держава як сукупність інституцій має використовувати податкові надходження насамперед для розвитку інтелекту нації, її молодого покоління, формування сучасної культури та освіти.
7) Система оподаткування не повинна порушувати прав і свобод громадян

(зокрема не можна оподатковувати доходи людей, отримані від діяльності у вільний час, що виходить за межі 40 годин на тиждень).

8) Формуючи нову податкову систему, потрібно досягти справедливого і стабільного балансу в розподілі податків між центром і громадами.
9) Податкова система не повинна бути інструментом для збагачення клановo-корпоративних груп і збідніння широких верств населення.

Паралельно має відбуватися потужне скорочення (майже наполовину) державних службовців і силових структур. Посади на всіх рівнях державної служби мають зайняти працівники сучасного світогляду, а решта держслужбовців має пройти через систему перенавчання або бути звільнені.

Ми пропонуємо замінити чинну систему оподаткування директивними (прямими) податками. На наш погляд, слід запровадити такі види податків і зборів, які складуть основу нової податкової системи, зміст якої відповідатиме моделі народного капіталізму, що має утвердитися в Україні.

1. Податок на купівлю за базовою ставкою 7%. Його мають сплачувати всі фізичні та юридичні особи за придбані товари та послуги. Податок на купівлю стане одним з основних джерел наповнення державного та місцевих бюджетів, оскільки більше половини доходу від цього податку залишатиметься в тому місці, де здійснено акт купівлі.

2. Податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок). Він має стягуватися за ставкою 10% незалежно від суми доходу. Цей податок запроваджується тільки за основним місцем роботи, і всього за 40 годин робочого часу на тиждень.

3. Мито. Експортним митом повинні обкладатися тільки сировинні товари, щоб їх було невигідно вивозити з країни, а імпортним - предмети розкоші, а також товари, які завдають шкоди навколишньому середовищу і людині.

Сьогодні дуже багато нарікань на ПДВ - непрямий багатостадійний податок, який діє фактично як модифікований податок з продажів. Це головний фіскальний податок в українській податковій системі, стягнення якого сприяє пограбуванню населення і підприємств.

Шляхом внесення понад 200 поправок до Закону України "Про податок на додану вартість" його виконання надто ускладнилося. Особливу проблему становить неповернення ПДВ експортерам. До того ж ПДВ - це найбільш корупційний податок, про що свідчить, зокрема, той факт, що "відкати" при його поверненні фірмам-експортерам сягають 40% і вище. Тому сьогодні, на наш погляд, потрібно говорити не про зменшення ПДВ, а про його скасування. Це дасть змогу підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів та ефективність економіки в цілому.

Для належного наповнення Державного бюджету також важливо ліквідувати поширену в Україні практику безсистемного та економічно необґрунтованого надання пільг і субсидій окремим платникам або категоріям платників податків.

У нашій країні запроваджено всі можливі податки, які існують у світі. Тому рівень оподаткування в Україні є майже найвищим у міжнародному просторі, що знищує підвалини для розвитку приватного бізнесу та

унеможливлює збільшення кількості заможних громадян. На жаль, у нас глибоко вкоренилася і діє залежність, яка перетворює Україну на неуспішну країну, а саме: збільшується кількість податків і зборів - скорочується підприємницьке середовище - зменшуються надходження до бюджету - слабшає міць держави, а значить і можливість забезпечення її економічної та навіть політичної незалежності. Тому питання трансформації податкової системи вже вийшли з площини економічних і дедалі більше стають політичними, стосуються виживання України, її існування як суверенної держави.

Висновки.

На нашу думку, реалізація запропонованих нами шляхів трансформації податкової системи України сприятиме зростанню багатства на всіх зрізах суспільства, формуванню соціально-економічної моделі народного капіталізму з потужним середнім класом приватних власників і однаковими правилами гри для всіх, перетворенню державної машини на справедливого суддю, а не рекетира, подолання поділу економіки України на офіційну і тіньову. Відбудеться перехід до абсолютно прозорої податкової системи, коли не можна буде уникнути податків, і люди самі не будуть зацікавлені в цьому. Така система заохочуватиме тих, хто здатен працювати й отримувати більший дохід.

Без трансформації податкової системи сьогодні в Україні неможливий прогрес у розвитку приватної власності, створення її носіїв та інститутів. Водночас для проведення кардинальних заходів у податковій сфері не потрібно широко застосовувати досвід західних країн, оскільки їхні податкові системи формувалися в минулому, а нам слід орієнтуватися на майбутнє і виходити з того, що людина є самодостатньою первинною цінністю, а держава має обслуговувати її інтереси. Запропонована модель податкової системи враховує ці моменти, її впровадження дасть змогу Україні посісти гідне місце в європейській спільноті.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2756-VI: Редакція від 14.10.2020р. *Офіц. вид. Голос України*. 2020. №229-230. С. 4-62.

2. Податок на доходи фізичних осіб: українські парадокси та світовий досвід. URL: http://zaxid.net/home.

3. Дропа Я., Чабан І. Податкове навантаження та його вплив на економіку України. *Формування ринкової економіки в Україні*.2018. Вип. 19. С. 235-250.

4. Котіна Г. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід. Економіст. 2010. № 5 С. 31-35.

5. Лисенков Ю.М., Біда С.О. Основні нововведення податкового кодексу України щодо складу податків. URL: http://www.economy.nayka.com.ua.

6. Мельник Н. І. Шляхи удосконалення податкової системи України. URL: http://intkonf.org/melnik.

7. Сидельникова Л.П. Податкова система: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2013.

References.

1. Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2756-VI: Editorial from 14.10.2020 officer kind. Voice of Ukraine. 2020. No. 229-230. P. 4-62.
2. Personal income tax: Ukrainian paradoxes and world experience. URL: http://zaxid.net/home.
3. Dropa Ya., Chaban I. Tax burden and its impact on the economy of Ukraine. Formation of a market economy in Ukraine. 2018. Vol. 19. P. 235-250.
4. Kotina H. Tax levers of influence on the economy in modern conditions: domestic and world experience. Economist. 2010. No. 5, pp. 31-35.
5. Lysenkov Y.M., Bida S.O. The main innovations of the Tax Code of Ukraine regarding the composition of taxes. URL: http://www.economy.nayka.com.ua.
6. Melnyk N. I. Ways to improve the tax system of Ukraine. URL: http://intkonf.org/melnik.
7. Sidelnikova L.P. Tax system: education. manual K.: Lira-K, 2013.

Abstract. *The purpose of the tax system, which is a reflection and an organic component of the country's economic model, is not only to collect taxes and provide the budget revenues for the state to fulfill its functions, but also to contribute to the achievement of the strategic goal of national economic development. The Ukrainian taxation system has a hypertrophied fiscal and criminal function and poorly performs its incentive, distributional and social functions. In our opinion, the following types of taxes and fees should be introduced to form the basis of a new tax system, the content of which would be consistent with the model of people's capitalism that should be established in Ukraine. 1. A purchase tax with a basic rate of 7%. It should be paid by all individuals and legal entities for purchased goods and services. The purchase tax will become one of the main sources of revenue for the state and local budgets, as more than half of the revenue from this tax will remain in the place where the purchase was made. 2. Personal income tax (income tax). It should be levied at a rate of 10% regardless of the amount of income. This tax is introduced only at the main place of work, and for only 40 hours of work per week. 3. Customs duties. Export duties should be imposed only on raw materials to make it unprofitable to export them from the country, and import duties should be imposed on luxury goods and goods that are harmful to the environment and humans.*

Key words**:** *economic model, taxation system, tax administration, transformation of the tax system of Ukraine.*

Стаття відправлена: 18.02.2023 р.

© Шило Ж.С.